

Др Светлана Мирчов
Београд, Народна библиотека Србије

УДК 027.5

БИБЛИОТЕКЕ ЦЕЛИНЕ И БИБЛИОТЕКЕ ЛЕГАТИ

Појмовно и термилошко разјашњење

Многе институције културе, најчешће библиотеке, архиви и музеји, поседују као драгоцени део својих збирки једну или више библиотека целина. Појмовно, па тиме и термилошко одређење ових колекција није јасно и прецизно установљено, стога је неопходно дати њихово тачно одређење, како би се усагласила и прихватила јединствена терминологија међу стручњацима и корисницима оваквих збирки.

Библиотека целина - посебна библиотека - *corpus separatum* је откупљена, поклоњена или тестаментарно завештана лична библиотека. Чува се као целина због своје културне, научне и историјске вредности, или због значаја и угледа личности која је библиотеку формирала и поседовала. Те личности су најчешће познати научници, књижевници, јавни радници или, ређе, пасионирани библиотефили. Посебна библиотека се музејски чува као заштићена целина.

Легат (латински *legatum*, i, n - завештање, оставштина) је део или целокупна оставштина дата у наслеђе неком лицу или институцији, који иначе, по закону, не би имали право на то наслеђе.

Легатор (латински *legator*, oris, m - завешталац) је лице које оставља тестаментарним завештањем наслеђе или део наслеђа неком лицу или институцији.

Легатар (латински *legatarius*, ii, m - прималац легата) је лице или институција којој је завештањем у наслеђе остављен део или целокупна оставштина завештаоца, а који, по закону, немају својство наследника.

Библиотека легат је библиотека целина коју је тестаментарно завештао или власник, или неко од његових наследника некој институцији културе, најчешће библиотеци, архиву или музеју.

Библиотека целина у стварању представља зачетак библиотеке целине. Власник библиотеке се уговором обавезује да део по део своје библиотеке sukcesивно уступа, било да је продаје, поклања или намерава да је завешта одређеној институцији.

Библиотека легат у стварању представља зачетак библиотеке легата, а њен власник се уговором обавезује да ће оно што не поклони за живота из своје личне библиотеке, завештати одређеној институцији.

Институције које поседују библиотеке целине треба да утврде које су од библиотека целина библиотеке легати, јер се често погрешно библиотекама легатима називају и оне које то нису.

Следећи корак је одређење неопходних услова под којима једна лична библиотека може бити примљена и чувана као библиотека целина, зато што свака библиотека целина треба да има високу културну, историјску или научну вредност, или пак личност - власник библиотеке - мора бити од значаја за завичај, регион или земљу. Утврђивање основних критеријума за прихватање библиотеке целине помогло би библиотекарима у одлучивању о прихватању и чувању поклоњене грађе као целине. Ваљаним аргументима би се приликом договора са дародавцима или легаторима објаснило чија и каква лична библиотека може бити *corpus separatum*. Стручњаци се морају усагласити и око начина пријема, разврставања и селекције грађе, инвентарисања, сигналирања, каталожке обраде, обраде на вишем стручном и научном нивоу, као и око чувања и давања на коришћење ове грађе која има музеолошки карактер и третира се као културно добро.

Уколико вредна лична библиотека неке значајне личности не може бити чувана као целина, предлагемо компромисно решење. Све публикације би добиле печат власника - *ex libris*, сачинио би се списак примљених публикација који би се трајно чувао, и у њега би се унели бројеви материјалног и сигнатурног инвентара. Тако би информација о поклоњеним или откупљеним библиотекама била комплетна и за власника и за кориснике, иако би се сама грађа налазила у општем фонду.

Искуство аутора овога текста, произашло из дугогодишње сарадње са дародавцима библиотека, показује да је поред брижног старања о примљеној библиотеци важно и исказивање захвалности за примљени поклон. Дародавцима се уручује захвалница и јавно одаје признање у угледним и читаним периодичним публикацијама. Ову праксу, коју је увео још Тура Даничић, треба неговати, јер је она израз доброг професионалног и људског односа, а истовре-

мено и подстицај будућим дародавцима и легаторима. Имена дародаваца не смеју бити изостављена ни у годишњим извештајима библиотека.

Врсте и обрада грађе

Лична библиотека која преласком у посед неке институције постаје библиотека целина најчешће садржи: књиге на нашем и на страним језицима, нашу и страну периодику, понекад и рукописне књиге и инкунабуле, као и другу стару и ретку књигу, затим рукописе објављених и необјављених радова, фотографије, албуме, разгледнице, картографску грађу, преписку, архивску грађу, гравире, музикалије, фонодокумента, плакате, осмртнице, лична и друга документа, разне предмете, претежно личне, уметничке слике, углавном портрете, делове намештаја, па и комплетне радне собе. За шири круг корисника свакако су најдрагоценије књиге и периодика. У збирци књига велики део чини секундарна литература, речници, енциклопедије, лексикони, понекад ретки или уникатни. По правилу у периодици су најзаступљенији часописи, али и новине, алманаси, календари, као и исечци из новина који се односе на одређену тему или личност.

Препорука је да се прво сачини један општи приказ сваке библиотеке целине, њеног садржаја и културно-историјске вредности, који би је допунио, и био-библиографија власника библиотеке.

За сву књижну и некњижну грађу коју садржи библиотека целина израђују се лисни - ауторски, предметни и стручни каталог. Али, како је велики број наших библиотека данас аутоматизован, у њима се ова библиотечка грађа електронски обрађује и чини саставни део електронског каталога библиотеке. Посебне библиотеке се тако инкорпорирају у јединствени електронски каталог, па корисници лако долазе до жељених информација и о библиотеци целини и о свакој јединици библиотечке грађе коју она садржи. Треба нагласити да каталогско-библиографска обрада ових публикација захтева и регистровање *ex libris*, посвета, маргиналија, аутографа, уметнутих коментара и записа, као и свих сличних накнадно додатих података.

Научноистраживачки рад се одвија кроз изучавање рукописа и њихову припрему за објављивање, као и кроз писање и објављивање стручних и научних радова који се заснивају на исцрпном истраживању свих садржаја библиотеке целине. Преписке завређују посебну пажњу, њих треба помно проучити и припремити за објављивање најинтересантнија писма. Детаљно треба истражити и архивску грађу, као и лична и друга документа, јер су и она извор многих нових информација и сазнања. Набројани послови захтевају велико ангажовање стручњака из библиотеке, али и других врских познавалаца личности и тема о којима је реч.

Чување и коришћење

Једини исправан начин похрањивања библиотека целина је у за то наменски одређеном, функционалном и безбедном простору. Чување посебних библиотека је у Народној библиотеци Србије добро решено. Највећи део драгоцене грађе је у трезору Библиотеке, док су на отворен простор галерије смештене библиотеке целине Милоша Црњанског, Милице и Борјане Продановић, породице Петра Кочића, и две библиотеке целине у стварању - Милоша Јевтића и Илеане Чуре. Леп и пријатан амбијент употпуњавају и поклоњени комади стилског намештаја, уметнички портрети, фотографије, као и лични предмети.

Део простора у коме се чува посебна библиотека треба да буде и радни: са неколико места за кориснике који се служе грађом из библиотеке целине и којима је на услузи и библиотекар - информатор.

Презентација и популаризација библиотека целина

Постоје разни начини да библиотека обавести јавност, пре свега кориснике, да се у њеном власништву налази одређена посебна библиотека. Кроз медије се пружа могућност упознавања најшире публике са драгоценим и ретким садржајем ових библиотека, уз посвећивање дужне пажње личности дародавца. Садржај, реткости, уникате које библиотека целина има, могуће је представити и кроз изложбе (тематске, поводом јубилеја личности или одговарајућег догађаја), презентацију одређене врсте грађе (фотографија, разгледница и писама, личних предмета, рукописа, књига са посветом), организовање књижевних програма, промоција, ликовних изложби, публикавање необјављених текстова или фототипских издања најређих и највреднијих дела. Штампање каталога библиотеке целине, са био-библиографијом власника библиотеке, нужним регистрима, објашњењима и пригодним илустрацијама, најважнији је вид презентације и популаризације једне посебне библиотеке.

Правно регулисање библиотека легата

Два закона регулишу чин тестаментарног завештања и пријема библиотека легата од стране легатара: Закон о наслеђивању и Закон о заштити културних добара. По окончању оставинског поступка суд, судским путем, уручује легат легатару. Легатар, који је до тада имао само тражбено право, постаје власник легата и са његовим пријемом се најчешће обавезује и на рокове (у којима неки послови морају бити окончани), на заштиту целине, на поштовање ембарга, отварање спомен-собе, итд. Легатар може имати и неке додатне користи - добијање ауторских права, и то права на објављивање грађе из завештане библиотеке, као и добијање тантијема од публикавања легаторових дела.

Након законског пријема установа је обавезна да поднесе предлог за проглашавање библиотеке легата културним добром, и то као целине, мада се неки делови легата аутоматски већ третирају као културно добро - стара и ретка књига, архивска грађа и др. Исти поступак се примењује и за све друге вредне библиотеке целине.

Евидентирање личних библиотека и изазвани поклон

Личне библиотеке истакнутих културних и научних прегалаца, стицане дуго низ година, представљају драгоцену ризницу књижног блага која, са једне стране, одсликава индивидуални интелектуални рад свога власника, а са друге стране верна је слика културних и историјских прилика једног места или периода. Те вредне личне библиотеке завређују посебну пажњу библиотекара и њихов је задатак да их открију, евидентирају, вреднују и презентују информације о њима, без обзира да ли ће оне прећи у власништво библиотека или бити сачуване као личне или породичне колекције. Међутим, истрајан рад на добијању такозваног изазваног поклона обично се реализује на обострано задовољство, и власника библиотеке и институције.

Јасно је да библиотеке целине представљају значајан део фонда сваке библиотеке. Њихов број и вредност грађе у многоме доприносе вредности библиотеке која их поседује, дајући могућност њиховог сврсисходног коришћења за све облике културних, историјских и научних истраживања. Стога библиотекари који се њима баве морају да обаве све наведене стручне послове и обрађену грађу понуде корисницима.

Неопходно је, свакако, сачинити и попис свих библиотека целина које се чувају у библиотекама у Србије и употпунити га основним подацима о садржају и вредности грађе која се у њима налази.

Резиме

У тексту је прво дато појмовно и термилошко разјашњење у вези са библиотекама целинама, затим је писано о условима под којима се библиотеке целине примају, коју врсту грађе најчешће садрже, како се грађа обрађује, чува и даје на коришћење. Наведене су неке могућности презентације и популаризације ових збирки, како међу корисницима, тако и у широј културној јавности. Истакнут је и значај пописа свих вредних библиотека у личном власништву, као и рада на изазваном поклону и прихватању библиотека целина и легата библиотека у стварању.

д-р Светлана Мирчов
Библиотеки целости и библиотеки легаты

Резюме

В тексте сначала дано понятийное и терминологическое объяснение, касающееся библиотек-целостей. Затем писано об условиях при которых принимают библиотеки-целости, какой тип материалов они чаще всего содержат, каким способом этот материал обрабатывается, хранится и предоставляется пользователям. Приведены некоторые возможности презентации и популяризации этих коллекций, как между пользователями, так и в более широкой культурной публичности. Указано и значение списков всех драгоценных личных библиотек, а также и значение работы на вызванном даре и приеме библиотек-целостей и завещаний рождающихся библиотек.

Svetlana Mirčov, Ph.D.
Memorial Libraries and Legacy Libraries

Summary

In the first place, the paper explains the notion and the terminology of Memorial Libraries, then it gives the conditions in which the Memorial Libraries are accepted, the material types they usually contain, the treatment, protection and usage of this material. Also, some possibilities of presentation and promotion of these collections among users and larger cultural public have been mentioned. The importance of the inventory of all valuable libraries in private belongings, as well the work on the solicited gift and the reception of Memorial Libraries and Legacy Libraries in creation, have been highlighted.